

Marco Patricelli

OSVOBOĎTE DUCEHO!

GRAN SASSO 1943

Skorzeny nebo Mors:
kdo zachránil Mussoliniho?

 GRADA®

Benito Mussolini

(*1883, Dovia di Predappio, †1945, Giulino di Mezzegra)

Italský politik, spoluvůdce a hlavní postava fašismu, v letech 1922 až 1943 neomezený vládce Italského království a diktátor, který si nechával říkat *duce* (vůdce). Zavedl svoji zemi do různých válečných dobrodružství, která vyvrcholila spojenectvím s Hitlerovým Německem za druhé světové války. V roce 1943 byl vlastními lidmi sesazen, internován a osvobozen německými vojáky, aby byl pak nacisty instalován do čela loutkové Italské sociální republiky. Na konci války byl popraven italskými partyzány.

Harald Mors

(*1910, Alexandrie, †2001, Berg)

Německý voják, výsadkář a velitel praporu zvláštních jednotek. Bojoval na Krétě a na východní frontě, proslavil se především jako strůjce a velitel operace Dub, jejímž cílem bylo unesení Benita Mussoliniho z jeho vysokohorského vězení v Gran Sasso. Po válce se v západním Německu zapojil do budování nového Bundeswehru, kde dosáhl hodnosti plukovníka.

Otto Skorzeny

(*1908, Vídeň, †1975, Madrid)

Německý voják a člen SS, který se proslavil účastí na Mussoliniho únosu. Stal se pak Hitlerovým oblíbencem a specialistou na zvláštní úkoly. Patřilo mezi ně například zorganizování převratu v Maďarsku nebo záškodnické operace na západní frontě při ofenzivě v Ardenách. Z válečných zločinů usvědčen nebyl, ale do smrti zůstal přesvědčeným nacistou, usadil se ve Španělsku a dále vedl dobrodružný život v Evropě, Latinské Americe, Egyptě i na Blízkém východě.

Marco Patricelli

OSVOBODĚTE DUCEHO!

Grada Publishing

Marco Patricelli
OSVOBODTE DUCEHO!

Z italského originálu *Liberate il Duce!*,
vydaného nakladatelstvím Hobby & Work Publishing S.r.l. v roce 2010,
přeložila Kateřina Hubertová.
© 2010 Hobby & Work Publishing S.r.l.

Vydala Grada Publishing, a. s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
jako svou 6912. publikaci

Odborná spolupráce Jan Syka
Odpovědný redaktor Petr Somogyi
Jazyková korektura Jitka Slavíková
Grafická úprava a sazba Jakub Náprstek
Fotografie archiv Patricelli, archiv Mors, Bundesarchiv Freiburg
Počet stran 192
První vydání, Praha 2018
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

© Grada Publishing, a. s., 2018
Translation © Kateřina Hubertová, 2018
Cover & Layout Design © Jakub Náprstek, 2018

*Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy
Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být
reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného
souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.*

*Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami
nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.*

ISBN 978-80-247-2187-3 (epub)
ISBN 978-80-247-2188-0 (pdf)
ISBN 978-80-271-0476-5 (print)

OBSAH

PŘEDMLUVA (Giordano Bruno Guerri)	7
ÚVOD Vojáci ve stínu a lháři na výsluní	12
KAPITOLA 1 Operace Dub	16
KAPITOLA 2 Útok na Campo Imperatore	66
KAPITOLA 3 Hitlerovo slovo	117
KAPITOLA 4 Návrat na Gran Sasso	149
KAPITOLA 5 Hon na Mussoliniho den po dni.	152
FOTOGRAFICKÁ PŘÍLOHA	159
LITERATURA	178

*Věci nejsou vždycky tím, čím se zdají být.
První dojem mnohdy klame.
Rozum nemnohých rozezná,
co bývá pečlivě skryto.*

Phaedrus, Bajky (kniha IV, prolog)

PŘEDMLUVA

Giordano Bruno Guerri

Bylo krátce po poledni 12. září 1943 a skupina německých kluzáků se chystala k dobrodružnému přistání na malé horské louce v pohoří Gran Sasso v Itálii, které se říká Campo Imperatore. „Tohle se nemělo stát...“ Muž, který vyhlédl z okna jediného hotelu na Campo Imperatore a pronesl tato zoufalá slova, byl vyčerpaný a skleslý člověk, zlomený bouřlivou sérií událostí, jež nemohl předvídat a už vůbec je nemohl změnit nebo obrátit ve svůj prospěch. Jediné, po čem teď toužil, bylo uchýlit se někam do ústraní, jako důchodce, který celý život dřel v tmavé provinční kanceláři a zbytek života – možná už jen krátkou dobu – chce strávit v naprostém klidu svého útočiště na hradě Rocca delle Caminate, nedaleko od rodného Predappia.

Benito Mussolini nemohl ani jako budoucí důchodce očekávat, že ho čeká odpočinek a klidný život v ústraní. Bránila mu v tom tvrdá realita Itálie obsazené nepřátelskými vojsky, chaotické politické poměry uvnitř i vně země, především ale vůle jeho mocného a zároveň hrůzostrašného přítele: Adolfa Hitlera. Vůdce chtěl, aby se Mussolini vymanil z dvojsečného opatrovnictví maršála Badoglio (který poté, co utekl s králem na jih, na něho rád „zapomněl“), především ho ale chtěl zpět v čele vzkříšeného fašistického státu. Tento nový stát měl – po katastrofálních událostech z 25. července a 8. září – pokračovat v boji po boku německých spojenců a podílet se pod přísným dohledem německého vojenského velení také na udržení „domácí fronty“, tedy na zamezení postupu angloamerických záloh Apeninským poloostrovem.

Onen hotel v Campo Imperatore, ležící v abruzzském horském masivu Gran Sasso ve výšce více než 2000 metrů nad mořem, se 12. září 1943 stal na několik hodin středobodem druhé světové války. Stejně tak nic netušící zdatní a profesionální výsadkáři majora Haralda Morse – skutečného a neznámého Mussoliniho osvoboditele – vytvořili na Hitlerův rozkaz předpoklady pro

temný příběh, který brzy dospěl k vytvoření Italské sociální republiky, tohoto hrozivého eposu republikánského fašismu, a k jeho morbidnímu a krutému epilogu na milánském náměstí Loreto.

Při výsadku jednotek majora Morse na Gran Sasso nezačala jen nová kapitola historie, ale objevila se i nová lež, která měla mít ještě dlouhého trvání. Lež, za níž se postavili významní muži a instituce Třetí říše: Himmler, Kaltenbrunner a SS. Lež, kterou se někteří protagonisté operace Dub (jak se tato akce nazývala krycím jménem) snažili po celá desetiletí bez úspěchu vyvrátit řadou objektivních faktů. Uvěřila jí i média, jež se tak – snad kvůli lenosti italských i zahraničních novinářů – zapojila do budování tohoto mýtu.

Hlavní roli v této lži sehrál onoho jasného zářijového dne roku 1943 vytáhlý důstojník SS rakouského původu, skutečný génius propagace sebe sama v hrdinském světle: Otto Skorzeny. Právě on byl podle obecně přijímané pověsti „tím, kdo vysvobodil Mussoliniho z Gran Sasso“. Toto tvrzení, jak velmi podrobně ukazuje Marco Patricelli, je minimálně velmi nepřesné.

O dobrodružné postavě Otty Skorzenyho byly popsány stohy papíru. Tato kniha se proto nevěnuje tolik životnímu příběhu strojního inženýra, přesvědčeného národního socialisty, zvláštního agenta SS, informátora, sabotéra a nakonec spolupracovníka izraelských tajných služeb. Zastavíme se hlavně u faktu, který nás zajímá nejvíce: u legendy, že Skorzeny byl osvoboditelem duceho.

Skutečně se totiž jedná o legendu. Skorzeny s nemalou dovedností a s velmi malým respektem k zásluhám ostatních vyšel vstříc třem konvergujícím zájmům:

- 1) Zabránit, aby Mussolini padl do rukou Britů a Američanů.

- 2) Poskytnout Třetí říši propagandu se silným emocionálním dopadem jak na samotné Německo sužované bombardováním Spojenců, tak na německé vojáky v zahraničí, kteří – navzdory některým dočasným zvrátům jako u Stalingradu či v severní Africe – stále věřili v neporazitelnost své armády.

- 3) Koncentrovat mýtus o záchraně duceho na jediného, jasně identifikovatelného hrdinu.

Skorzeny, který se nacházel pod ochrannými křídly Himmlera a Kaltenbrunnera, se na poslední chvíli připojil jako „pozorovatel“ (nebo podle jiných pamětníků „politický poradce“) k oddílu určenému pro vzdušný výsadek v Campo Imperatore. Tam doslova fyzicky převzal Mussoliniho a už se od něj ani na vteřinu nevzdálil. Nezapomínal přitom na to, aby byl vždy v centru pozornosti kamer a fotoaparátů vojáků. Nakonec bez požádání nastoupil s ducem na palubu letadla *Storch*, které mělo slavného bývalého vězně dopravit do bezpečí (a nezajímalo ho, že nadměrným zatížením riskoval dokonce pád letadla).

A to byly jen první okamžiky efektní show Otty Skorzenyho. Zbytek si může laskavý čtenář přečíst na stránkách této knihy, v níž Marco Patricelli s neúprosnou přesností odhaluje všechny lži o bezstarostném Rakušanovi, který přičichl ke slávě, pevně popadl nabízenou příležitost a s nikým se o ni nedělil. Nadále otevřenou otázkou ale zůstává, proč byla Skorzenyho verze – až na vzácné výjimky – po desetiletí nekriticky přijímána historiky i novináři. Začala se šířit do všech stran hned po skončení války, přičemž právě v té době by zřejmě nebylo složité získat bezpočet svědectví těch, kteří byli 12. září 1943 na Gran Sasso a vyprávěli úplně jiný příběh. Málokdo se jich ale zeptal. Mezi těmi, kteří se o jiný pohled pokusili, vyniká svou seriózností a přesností rekonstrukce autora této knihy.

Marco Patricelli žije v Pescaře, nedaleko místa konání operace Dub. Působí jako novinář v *Il Tempo*, je ale také badatelem na univerzitě v Chietti, poradcem při tvorbě televizních pořadů o historii a autorem vynikajících esejů o druhé světové válce pro nakladatelství Mondadori, Utet a Laterza: jmenujme například jeho knihy *I banditi della libertà* (Bandité svobody), *Le lance di cartone* (Papírová kopí), *L'Italia sotto le bombe* (Itálie pod bombami), *Settembre 1943: i giorni della vergogna* (Září 1943: Dny hanby) a nejnověji *Il volontario* (Dobrovolník). Je rovněž laureátem ceny „Premio Acqui Storia“ za rok 2010. Kromě toho je také vystudovaným právníkem a absolventem klavírní konzervatoře (odtud možná pramení jeho brilantní práce s kontrapunktem při vyprávění příběhů). Patricelli v sobě spojuje tři dobré vlastnosti: přísnou kritičnost profesionálního historika, tvrdohlavost investigativního novináře,

jenž se nespokojí s předem připravenými pravdami, a živé vyprávění člověka, který chce předat komplexní informace širokému publiku, zároveň se ale brání jejich znehodnocení či přeměně v povrchní kliše.

Patricelli se začal o operaci Dub zajímat již před více než deseti roky. Na počátku devadesátých let se mu „verze Skorzeny“ začala jevit jako výrazně lživá, ale jak tuto lež vyvrátit pomocí faktů, bez nekonečných polemik či nepodložených protiargumentů? Kde najít svědky, kde sesbírat (pokud vůbec existují) nenapadnutelné důkazy? Sotva viditelná stopa dovedla Patricelliho do Bavorska, kde žil starý pán Harald Mors, bývalý major a velitel skupiny výsadkářů, kterou generál Student pověřil úkolem naplánovat a provést operaci Dub. Pravým osvoboditelem Mussoliniho je tedy Harald Mors.

Mors – laskavý, skromný a tichý muž – nechtěl zpočátku o rozhovoru ani slyšet. Jeho znechucení Skorzenyho lživými interpretacemi (a tím, že média a historikové tyto lži jednohlasně přijímali) bylo stále příliš silné. Dokonce ho udivovalo, že se „o tu starou historii“ ještě někdo zajímá. Patricelli však nepřestával jemně naléhat a krok za krokem si získával majorovu důvěru. A tak dal Mors nakonec volný průchod svým vzpomínkám, přesným a jen málo zaměřeným na jeho vlastní roli v celém příběhu.

Patricelli si ovšem chtěl fakta ověřit z více stran, a tak bez ustání hledal další veterány operace, kteří ještě byli naživu: piloty, německé výsadkáře i italské strážce z Campo Imperatore. Neúnavně nacházel jednoho po druhém, v Německu i v Itálii. Chtěl Morsovo vyprávění konfrontovat s jejich vzpomínkami a ověřit tak jeho správnost. A výsledek byl pozitivní: různé verze popírající Skorzenyho se až na několik zanedbatelných drobností téměř stoprocentně shodovaly. Ostatně od celé události uplynulo už více než půl století a paměť může v některých detailech klopýtnout.

Ani s tím ale nebyl Patricelli zcela spokojen, a tak srovnával informace, které sám zjistil, s pečlivým průzkumem vojenských archivů v polovině Evropy i ve Spojených státech. Přitom objevil neznámé nebo zapomenuté dokumenty: dopisy, hlášení, deníky, telegramy i oficiální paměti, které potvrzují vzpomínky majora Morse a dále diskreditují Skorzenyho. V tuto chvíli byl Patricelli připraven k prvnímu vydání knihy *Osvobodte duceho*, kterou v roce 2001 vydalo nakladatelství Mondadori.

Text byl dobře přijat čtenáři i kritiky, získal prestižní ocenění a o rok později byl přetištěn i v edici Oscar. Patricelli přesto téměř deset dalších let pokračoval v hledání dalších materiálů a nepublikovaných svědectví o operaci Dub, mezi nimiž zvláštní místo zaujímá výpověď Nelia Pannutiho, který sloužil v Mussoliniho strážní jako mladý policista. A tak v roce 2009 vznikly na základě nových poznatků dva projekty: dokumentární film pro televizi Rai a nové, přepracované a značně rozšířené (i co do použité literatury) vydání knihy.

První z projektů se úspěšně dostal do vysílání 3. září 2010. Více než dvouhodinový dokumentární film *Osvobodte duceho* režírovaný Fabio Toncellim byl zařazen do série „La Grande Storia“ Luigiho Bizzarriho. Druhý z projektů se mezitím šťastně vtělil do knihy, kterou se nyní chystáte číst: vzrušující rekonstrukce historie plné mýtů, jež opět poutá pozornost odborníků i čtenářů vědeckou závažností i stylem vyprávění, který je hodný spíše autora thrilleru než úzkostlivého historika.

Giordano Bruno Guerri patří už přes třicet let mezi nejvýznamnější italské historiky a žurnalisty. V polovině osmdesátých let 20. století působil jako šéf měsíčníku *Storia Illustrata*, mezi lety 1986 a 1988 pak jako šéfredaktor nakladatelství Mondadori. Své názory prezentoval jako novinář v deníku *Il Giornale*, působil i jako docent novodobých dějin na mnohých italských i zahraničních univerzitách, od roku 2008 pak také jako prezident nadace *Fondazione vittoriale degli Italiani*. Guerrimu vyšla řada knih o historii, které měly velký úspěch jak u čtenářů, tak mezi kritiky. Mezi jeho nejvýznamnější tituly patří například *Galeazzo Ciano, una vita* (Život Galeazza Ciana; Bompiani, 1979); *Povera santa, povero assassino* (Ubohá svatá, ubohý vrah; Mondadori, 1985 a v novějším vydání Bompiani, 2008); *Giuseppe Bottai: Diario, 1944–1948* (Giuseppe Bottai: Deník, 1944–1948; Rizzoli, 1988); *Un amore fascista: Benito, Edda e Galeazzo* (Fašistická romance: Benito, Edda a Galeazzo; Mondadori, 2005); *D'Annunzio, l'amante guerriero* (D'Annunzio, milovník a válečník; Mondadori, 2008) a *Filippo Tommaso Marinetti: invenzioni, avventure e passioni di un rivoluzionario* (Filippo Tommaso Marinetti: objevy, dobrodružství a vášně jednoho revolucionáře; Mondadori, 2009).

ÚVOD

VOJÁCI VE STÍNU A LHÁŘI NA VÝSLUNÍ

Adolf Hitler, Kurt Student, Harald Mors, Otto Skorzeny. Hitler poroučel, generál Student vše řídil, major výsadkářů Mors celou operaci realizoval a Skorzeny se stal hrdinou. V syntéze těchto čtyř představitelů operace Dub a plánu na osvobození Mussoliniho z jeho vězení na Gran Sasso je jedna osoba navíc a bezpochyby je to právě poslední jmenovaný. Navzdory tomu přes půl století, přes všechny výzkumy, dokumenty a vzpomínky ukazující zcela jiným směrem, zůstával Skorzeny nadále „zachráncem Mussoliniho“, hrdinou z Gran Sasso a jakýmsi supermanem ve službách SS, který byl schopný jakéhokoli ohromujícího činu. Jedná se o příliš zajímavý objekt zkoumání, než aby se pátrání spokojilo jen s oficiální verzí potvrzenou nacistickou propagandou a její sofistikovanou mašinérií, které se postarala o to, že i v poválečném období byla legenda prakticky nedotknutelná. Pravda a lež od roku 1943 existovaly bok po boku, ale s tím, že lživá verze byla vždy o krok napřed.

Operace Dub se zrodila pod dvěma prapory, od počátku totiž obsahovala jak aspekt politický, tak vojenský. A právě tato klíčová duplicita celou akci nakonec závažným způsobem ovlivnila. Hitler měl na osvobození Mussoliniho osobní zájem a tuto vůli vyjádřil výslovným rozkazem pro generála Kurta Studenta, aby provedení akce bylo příkladem příslovečné efektivity a schopností německé armády. Vůdce viděl záležitost v emotivním světle (chtěl před celým světem ukázat své přátelství s ducem) a také čistě ideologicky, Student se na operaci naopak díval z operačního pohledu. Skorzeny, který byl přesvědčeným nacistou, se klonil ke stejnému chápání akce jako Hitler, ale na jeho postoj měla vliv především jeho mazanost. Nejvyšší vůdce

Třetí říše mu na stříbrném podnose naservíroval možnost stát se hrdinou a Skorzeny udělal všechno nejen pro to, aby splnil rozkaz, ale hlavně aby z toho měl co největší prospěch. Projevil při tom neochvějnou důslednost a bezohledný oportunismus.

Ve stínu tak zůstává velitel výsadekárů: major Harald Mors byl voják, který byl tehdy už pátým rokem ve válce a jehož jediným zájmem bylo plnit rozkazy a zároveň neohrozit – alespoň jak to okolnosti dovolovaly – své muže. Mors se tak nacházel ze všech hledisek ve zcela opačné pozici než Skorzeny. Nesnažil se být dokonalým arijským člověkem, nebyl součástí armádních stranických struktur a politicky zainteresované osoby na něho pohlížely spíše s odstupem. Velitel Mors 12. září 1943 uskutečnil o den dříve připravený plán a osvobodil Mussoliniho z vězení v hotelu na Campo Imperatore – ale před Hitlera přivedl duceho už Skorzeny.

V Berlíně politická propaganda zamíchala karty, přizpůsobila si realitu, zkreslila historii a zaranžovala verzi, která byla pro vznik mýtu nejprůhodnější. Dobrodruh, který svým nezodpovědným chováním při útoku na Gran Sasso riskoval nezdar celé operace, čímž ohrozil jak životy výsadekárů, tak možná i samotného vězně, byl tím správným člověkem, který měl světu ukázat prototyp nacisty schopného neuvěřitelných výkonů, jehož limity jsou na samé hranici možností a možná až za ní. Poklid abruzzských Apenin byl dramaticky narušen fantastickou vojenskou operací, snášejícími se kluzáky, palbou kulometů, řinčením zbraněmi, výhruzkami a nefalšovaným únosem odevzdaného duceho (ten byl spíše omámen rychlým sledem událostí), s mrtvými a zraněnými jako při opravdové bitvě. A přesně tohle se v horském masivu Gran Sasso nestalo.

Proč se tato zkreslená verze rozšířila, proč všude zdomácněla a hlavně co se opravdu stalo během operace Dub – to jsou do očí bijící otázky, které vyžadují hlubší vysvětlení. Právě tyto otázky se staly katalyzátorem, který mě přiměl napsat knihu *Osvobďte duceho!* Začalo to jako novinářský průzkum, který se nakonec změnil ve fascinující cestu za historickým vědomím.

Prvním krokem při rekonstrukci operace Dub bylo v roce 1992 setkání s Karlem Schulzem, v době výsadku na Gran Sasso nadporučíkem a velitelem 3. roty 7. výsadekárského praporu, který akci provedl. Schulze zprostředkoval

i setkání s plukovníkem Morse, který přímo šokoval překladatelku Margheritu Lutz Sebastiani, když na několik položených otázek odvětil, že nemá žádný zájem se k této kapitole historie vracet. Mému návrhu, že bychom právě tuto kapitolu, tak znečištěnou Goebbelsovou a Himmlerovou interpretací, mohli přepsat, se jen smál: v Německu prý nic takového nikoho nezajímá a on si nedokáže představit, že by se v Itálii ještě mohlo se zájmem mluvit o „pohádce Skorzeny“. „Pravda je celá ukrytá v dokumentech, které jsou dodnes uchovány v archivech, a historici by si je jen měli jít přečíst,“ řekl doslova.

Nedůvěra Morse v jistý druh žurnalistiky i historického bádání pro něho představovala jakousi vakcínu proti viru nacistické propagandy, která v roce 1943 nakazila svět a z níž se dodnes plně nezotavil. S podporou výsadkářů, kteří se podíleli na operaci a kteří mi o něco ochotněji svěřovali stránky svých deníků a své vzpomínky, dostával obraz vojenské akce čím dál tím ostřejší kontury. A naopak stále více bledly hrdinské činy, které režim vyfabuloval nejprve společně se samotným Skorzenym, poté s jeho pobočníkem Radlem. Generál Langguth, který byl v roce 1943 generálem Studentem pověřen dohledem nad Skorzenym, s nímž dokonce v jednu chvíli sdílel byt, rovněž významně přispěl k pochopení špionážních aspektů operace Dub. A byl to opravdu úplně jiný příběh než ten, který se doposud vypráví v knihách. Jedná se o příběh, který je třeba vyprávět od začátku do konce znovu.

Plukovník Mors si z oné doby neuchoval nic kromě několika vzpomínek a fotografií. Vše ostatní předal ještě za války archivu výsadkových jednotek a v jeho domě u Starnberského jezera tedy nebylo nic, co by připomínalo příběh z Campo Imperatore. Harald Mors zemřel 11. února 2001. Byl to plachý, mírný člověk, který se vždy, když přišla řeč na minulost, vyznačoval velkou skromností. Právě on byl posledním z významných účastníků operace Dub. Ani při našich nejpřátelštějších a nejméně formálních setkáních v Pescaře a v Bergu mi ale nikdy neřekl: „Mussoliniho jsem osvobodil já.“

Během práce na knize jsem kontaktoval všechny hlavní svědky operace Dub, především pak plukovníka Haralda Morse, generála Gerda Langgutha, Bernda Bosshammera, podplukovníka Karla Schulzeho, profesora Heinze Blisse, doktora Otto Brunnera, inženýra Hanse Kohlrautze, Herberta

Ripkeho, Nicolhause Hoelschera, Williho Bauera, Siegfrieda Bohla, Williho Schmidta, Norberta Bauera, Helmuta Haufa, Otto Launa a Heinze Schillinga. Prameny a dokumenty jsem pak zkoumal v následujících institucích: Archiv výsadkových jednotek (Archiv der Fallschirmtruppe) v Altenstadtu, Archiv spolku německých výsadkářů (Bund Deutscher Fallschirmjäger) v Dürenu (kde mi neocenitelně pomohl Bernd Bosshammer, děkuji také plukovníkovi Steffenu L. Rhodemu), Spolkový archiv v Koblenzi, Výzkumný ústav pro vojenské dějiny (Militärgeschichtliches Forschungsamt) ve Freiburgu (kde mi velmi pomohl prozatímní ředitel doktor Meyer). V Itálii jsem pak bádál v Ústředním státním archivu (Archivio centrale dello Stato), Historickém archivu vrchního velitelství karabiniérů (Archivio storico del Comando generale dell'Arma dei Carabinieri) v Římě, v Historické kanceláři generálního štábu armády (Ufficio storico dell'Esercito) v Římě, Historickém archivu námořnictva (Ufficio storico della Marina) v Římě a Státním archivu (Archivio di Stato) v L'Aquile.

Nakonec musím poděkovat Carlu Brioschimu a Margheritě Lutz Sebastiani, kteří snášeli mé nekonečné bombardování dokumenty a písemnými svědectvími, jež bylo třeba přeložit z němčiny. Děkuji též Lucianovi Di Tizio, který mi jako první dal podnět k tomuto bádání, a především děkuji svému příteli Umbertu Femminellimu, snad jedinému člověku v Itálii, který věřil tomuto příběhu i mým výzkumům: bez jeho podpory by kniha, kterou držíte v ruce, nikdy nespátřila světlo světa.

KAPITOLA 1

OPERACE DUB

Hitlerův hněv

„Osvobodte duceho!“ Byl to stručný a suchý rozkaz, jaké měl Hitler ve zvyku vydávat svým generálům, když byl rozčilený. Zprávy, které přišly z Itálie, ho přitom doopravdy rozzuřily. Tento rozkaz, jemuž nebylo možné žádným způsobem odporovat, vycházel jen z přání vůdce. Hitler nepřipouštěl jakékoli pochybnosti, jakýkoli náznak opatrnosti, v úvahu nepřicházela ani upozornění na historický kontext nebo mezinárodní právo. Byl to rozkaz Vůdce, což znamenalo jednoznačné kategorické direktivum, o kterém se nediskutuje. Postavit se Hitlerovu rozkazu totiž znamenalo i pro nejvýše postavené generály okamžité vyloučení z okruhu těch nejbližších.

Hitlerova rozhodnost byla v jasném rozporu s některými událostmi onoho horkého léta roku 1943 a navíc odporovala i zdravému rozumu. Nikdo z jeho vojenského a politického okolí si toho ale nevšiml a ani si všimnout nechtěl. Na zprávu o pádu Benita Mussoliniho, která se šířila z Říma spolu s informací o jmenování nové vlády řízené italským maršálem Pietrem Badogliem, reagoval Hitler hodně impulzivně a také velice rozhodně. Dokazuje to ostatně jeden z jeho vzteklých rozkazů: „Nevím, kde je duce. Ale jakmile to vědět budu, nechám ho osvobodit svými výsadkáři!“

O eskalaci situace v Itálii byl Hitler informován 25. července večer. V tu dobu pobýval na východě Pruska ve Vlčím doupěti, svém hlavním stanu poblíž Rastenburgu (dnes Kętrzyn v Polsku). Probíhalo právě setkání s vysoce postavenými generály a svržení Mussoliniho celou místnost šokovalo.

Zpráva Hanse George von Mackensena, německého velvyslance v Římě, sestavená na základě informací poskytnutých *SS-Obersturmbannführerem*

Eugenem Dollmannem,¹ se o uvěznění Mussoliniho nezmiňovala. Hitler se o něm ve skutečnosti oficiálně dozvěděl okolo poledne následujícího dne, kdy informaci zveřejnila agentura Reuters. Ale diplomat, který vycítil, že se něco chystá, doporučil říšskému maršálovi Hermannu Göringovi, aby plánovanou cestu do Říma u příležitosti duceho narozenin zrušil, neboť situace, která v Itálii nastala, vyžadovala značnou dávku opatrnosti.

Dollmann obdržel zprávu o pádu Mussoliniho od velitele fašistických milicí (známých jako „Černé košile“, *Milizia volontaria per la sicurezza nazionale*, MVSN) Enza Galbiatiho, který ho kolem páté hodiny odpoledne pozval do své kanceláře. Na tomto setkání mu řekl, že dostal rozkaz od duceho, aby byl připraven na vojenský zásah. Galbiati chtěl o nově vyhrocené situaci hovořit s polním maršálem Albertem Kesselringem, který ale v tu chvíli nebyl v Římě. Dollmann proto Galbiatiho ujistil, že schůzku druhý den osobně dohodne.

Ve svých pamětech pak Dollmann popsal tuto situaci takto: „Berlín byl ze zprávy o sesazení Mussoliniho celý běsný. Drželi jsme se zpátky, dokud se neukázalo, že fašistům – kteří by jako jediní mohli zasáhnout – chybí rozhodnost a morální síla. Řekl jsem proto velvyslanci von Mackensenovi, že má nyní na výběr z těchto možností: 1) okamžitě kontaktovat Badoglia (což opravdu udělal), zařídit vše potřebné pro uznání vlády, odkládat další rozhodnutí a čekat na reakce z Berlína s tím, že události v Římě už budou považovány za nezvratné; 2) obléci si uniformu velitele divize SS a přesunout se společně se mnou k divizi M, převzít velení a označit Galbiatiho za blázna. Kdyby se on, Hans Georg von Mackensen, syn slavného generála polního maršála, dostavil osobně, oddíl by si byl jistý úspěchem. A podle toho, co jsem viděl na ministerstvu vnitra, by třicet šest tanků Tiger II k odklizení Badoglia stačilo.² Po celou dobu byla naše řeč přerušována telefonáty z Berlína a mezi nimi i tím, který vzkazoval, že Badoglio nemá být za žádnou cenu uznán a že duce bude neprodleně osvobozen.“ Dollmann si musel dávat dobrý pozor, aby na to nereagoval tak, že „takový projekt je sice nesmírně romantický, je ale také z pohledu práva, mezinárodních vztahů a diplomacie naprosto nerealizovatelný.“ Hned pochopil, o co jde, a neříkal nic.

Velvyslanec Hans Georg von Mackensen poslal 22. a 24. července do Berlína telegramy, ve kterých informoval, že byl předvolán před Velkou fašistickou radu (*Gran consiglio del fascismo*) a že na základě různých zpráv zjistil, že Mussolini je jednoznačně přesvědčený o nutnosti ve válce pokračovat. Podle deníku říšského ministra propagandy Josepha Goebbelse, který jen opakuje Mackensenovy domněnky, duce opustil Velkou fašistickou radu „plný energie“. Přes Alpy pronikaly jen nepřesné a částečné zprávy, Hitler se nicméně zmítal ve vážných obavách, jak se situace vyvine.

Mussolini byl zatčen po setkání s Viktorem Emanuele III. ve vile Savoia s bizarním odůvodněním, že „je to pro jeho vlastní bezpečnost“. Vše ostatní, co se v Římě událo, bylo zahaleno tajemstvím.

Při zmíněném večerním setkání tedy německý diktátor řekl náčelníkovi Nejvyššího velitelství říšské branné moci Wilhelmu Keitelovi³ pouze to, že duce zmizel a Badoglio se stal novým šéfem vlády. Pouze to bylo totiž jisté, ve zbytku se bylo ještě třeba zorientovat.

V jedenáct hodin 25. července maršál Itálie Giovanni Messe obdržel a vzápětí také podepsal nominační dekret, který byl zveřejněn v rozhlasovém vysílání stanice EIAR ve 22 hodin 45 minut. Do té doby nemělo Německo o tom, co se v Itálii stalo, žádné důkazy. Pouhé tvrzení ale Hitlerovi stačilo, aby sesazení duceho označil jako „zjevnou zradu“.

V rozhovoru s generálem Alfredem Jodlem Hitler dodal, že by o celé věci chtěl hovořit přímo s Mussolinim, ale zatím se mu to nepodařilo. V jeho mysli už ale zrála myšlenka na odplatu a plán na zajištění celé italské vlády. Ta byla i za nových okolností vázaná s Německem smlouvou o politickém a vojenském spojení, nešťastným „Ocelovým paktem“. Ten podepsal ministr zahraničí a duceho zeť Galeazzo Ciano 22. května 1939 v Berlíně, čímž vlastně vystavil Německu bílo šek. Němci se tedy mohli podle své vlastní vůle rozhodnout, kdy a jak zatáhnou Itálii do války.

Mussolini byl nacistickým přepadením Polska 1. září 1939 zaskočen, dokonce vyhlásil, že jeho země „není válčící stranou“, pak ale již nemohl déle odolávat naléhání na zapojení země do války a 10. června 1940 se tedy pustil do tragického válečného dobrodružství. Jeho následky ze všeho nejvíc

pocítili samotní Italové, kteří byli povoláni do zbraně. Jako bývalý aktivní voják považoval Mussolini sám sebe za dobrého стратега. Nyní ale byl zatažen do koloběhu porážek. Přijetím honosného titulu První maršál říše vyloučil, že by mohl situaci vyřešit ústupem. Formálně se sice nezměnilo nic, ale to byla jen pouhá iluze. Itálie byla na dně a chtěla válečnou katastrofu ukončit, aby nemusela zaplatit cenu nejvyšší.

Hitler byl v tu chvíli tak rozrušený, že zapomněl na mezinárodní právo. Politický význam gesta Viktora Emanuela III., který za podpory Velké fašistické rady raději dal volný průchod státnímu převratu, byl jasný: oddělit budoucí osud Itálie od německého. Propojení zájmů Itálie s Třetí říší bylo sice schváleno králem, byla to ale Mussoliniho a Hitlerova práce, založená na jejich ideové blízkosti a přátelském vztahu. Toto přátelství teď chtěl Vůdce demonstrovat před celým světem. O právo a o diplomacii se nikdy příliš nezajímal, jak dokazovaly prakticky všechny jeho zahraničněpolitické kroky. Odvolání předsedy vlády bylo totiž vnitřní záležitostí Itálie, která nemusela svým spojencům vůbec nic vysvětlovat.

Němci neměli právo zasáhnout, tím méně vztáhnout ruce na Mussoliniho jen kvůli jeho přátelství s Hitlerem nebo ve jménu společných politických či válečných zájmů. Ale Vůdce chtěl mít Mussoliniho opět po boku. Osвобоzení duceho se tak stalo základem úvah, z nichž vyplynuly plány velké invaze na Apeninský poloostrov (takzvaná operace Alarich), kterou už měl v té době Hitler v hlavě. Byla to operace, jež předpokládala okupaci Itálie, zatčení královské rodiny, celé vlády i papeže Pia XII. (občanským jménem Eugenia Pacelliho).

Vrchní velení Wehrmachtu vymýšlelo plán, jehož původním cílem – protože Němci považovali Itálii za totálně neschopnou postavit se Spojencům – bylo na co nejdéle dobu zadržet angloamerické síly co nejvíce na jihu Apeninského poloostrova, pokud by se skutečně vylodily v „měkkém podbřišku Evropy“, jak Churchill nazýval Itálii a středomořské pobřeží Evropy obecně. Úkol byl svěřen polnímu maršálovi Erwinu Rommelovi, který měl pod svým velením dvaadvacet divizí v Rakousku a Bavorsku. Do služby byl Rommel povolán 22. května. Politická důležitost tohoto rozhodnutí i obtížnost vedení vojenské akce proti Itálii v květnu, červnu

a červenci byla jasná úplně každému. Proto také byla přijata všechna možná opatření, která měla zabránit tomu, aby Němci museli čelit nedůtklivosti italských spojenců.

Pod tlakem událostí už mezi Itálií a Německem neexistovala žádná koordinace. Němci nezastírali, že chtějí nad situací převzít kontrolu a podřídit italskou armádu generálům Wehrmachtu. Mussolini se nikdy nemohl bezpodmínečně vzdát Německu a sdělit tím světu, že se Itálie stala satelitem Říše. Na summit obou diktátorů ve vile Gaggia v Bellunu (spíše známém jako „setkání ve Feltre“) přišel 19. července duce s jednoznačným záměrem dát Hitlerovi jasně najevo, že se musí najít nějaké řešení. Ale bývalý „frajtr z Rakouska“ ho zaplavil vodopádem slov plným epochálních zvrátů a úžasných tajných zbraní, které měly zajistit nevyhnutelné konečné vítězství. Mussolini, který se rozhodl mluvit s německým diktátorem otevřeně a dokonce o tom ujistil i svého náčelníka generálního štábu, generála Vittoria Ambrosia, obdržel během jednání šokující zprávu, že Řím byl poprvé bombardován Američany. Definitivně tím padla představa, že antické památky a sídlo katolické církve ve Vatikánu bude stačit k tomu, aby byl Řím uchráněn osudu, který čeká na ostatní italská města. Vůdce jen pokrčil rameny a zdůraznil, že Berlín je bombardován každý den. A pokračoval v řečnění, úplně lhostejný k bouři, která se odehrávala za tmavými skly duceho slunečních brýlí. Duceho plánovaná řeč, plná vstřícnosti a realismu, byla udušena už v zárodku: nestihl tedy říci Hitlerovi ani to, že Itálie vyčerpaná válkou musí z konfliktu odstoupit, ani si neřekl o vojenskou pomoc nezbytnou k tomu, aby Itálie mohla čelit britským a americkým vojákům, kteří na Sicílii postupně získávali pevnou půdu pod nohama a kteří se brzy dostanou i dál na poloostrov.

O několik hodin později, v telefonátu své milence Clarette Petacciové, který byl nahraný a přepsaný, definoval Mussolini Hitlera jako „megalomana (...) který mi vysvětlil, že zbraně mi dát nechce, s poukazem na to, že naši vojáci nejsou vycvičení. (...) Ponižujícím způsobem mi dal najevo, že by mi je dal, pokud by existovala dohoda, že budou v rukou jeho mužů. To by znamenalo, že na našem území vznikne okupační oddíl, který bude v případě potřeby připraven zasáhnout. Jistě chápeš, že jsem tyto ponižující podmínky nemohl přijmout. Teď nezbývá než čekat...“⁴